

Клочко Л.С.

ПРО ОДИН СКИФСЬКИЙ ЗВИЧАЙ

1. Аналіз великої кількості скифських поховань дозволив виявити особливості складу супроводжуючого інвентаря чоловіків і жінок. Але в деяких випадках зафіксовані відхилення від визначених норм: деякі категорії знахідок, віднесені до "жіночих" ознак відмічаються при небіжчиках чоловіках. Наприклад, такий предмет, як прясло: вже можна назвати низку чоловічих поховань, де були ці знаряддя жіночої праці.

2. Інтерпретація кожного такого випадку — "жіночі речі в чоловічому інвентарі" — повинна спиратись на вивчення конкретної ситуації. В них відбиваються деякі скифські звичаї.

3. Звертає на себе увагу перелік речей, що їх поклали в чоловічу могилу (основне поховання) Бердянського кургану (с.Василівка Запорізької області). Крім тих, що є звичайними при небіжчикові певного рангу (представник аристократії): зброя, вузда, тут знайдені декоративні фрагменти, які стали основою для реконструкції двох головних уборів, верхнього плечового одягу — куртки, сітчастої нагрудної прикраси — предмети, що за своїми характеристиками відповідають елементам жіночого вбрання.

4. Отже, за вказаними матеріалами відтворено конусоподібні шапки з золотими візерунками. Форма уборів символізує гору, яка в індоіранській міфологією семантично тотожна дереву життя. Оздоба на їхній поверхні (платівки-трикутники, що розміщувались вершиною вниз та вверх, — це означає поєднання

жіночого та чоловічого начал, антропоморфні та зооморфні збрази) пов'язані з символікою культу плідності.

5. Вивчення скіфського жіночого костюму дає підстави для твердження, що конічні шапки були основним знаком шлюбного вбрання. Як свідчать археологічні матеріали, їх власниці — молоді скіф'янки, що померли до шлюбу або до народження першої дитини.

6. Інші складові комплексу, реконструйовані за золотими рештками, ймовірно, також були жіночими. На це вказують їх розміри та сюжети декору: золоті платівки трикутники, хрестоподібні, підвіски у вигляді бутонів — це пов'язано з уявленнями про культу життєдайних сил природи.

7. Можливо, у похованні Бердянського кургану знайшов відображення звичай принесення в жертву небіжчиків, який посідав визначне місце у суспільстві, наложниці чи дружини. Про такий спосіб виявлення поваги до царя дізнаємось з описів Геродота (Геродот, IV, 71). Він говорить про насильницьку смерть. Але, як свідчать археологічні дослідження, поховань з жертвопринесенням жінок (з слідами насильницької смерті) дуже незначне число. Вірогідно, що з часом цей звичай змінився: замість жертви — дружини чи наложниці — клали її речі, причому ті, що були сповнені особливим сакральним змістом (як от шлюбні убори). В конкретній ситуації можна пояснити і наявність двох конічних шапок: як відомо, для скіфської аристократії були притаманні традиції, що дозволяли мати декілька дружин.

8. Як ми знаємо з етнографічних джерел, у осетин, деяких інших народів Кавказу збереглись відголоски

давніх звичаїв "жертвопринесення" жінки небіжчикові-чоловікові: в домовину кладуть косу дружини. Зазначимо, що за індоєвропейськими уявленнями жіноче волосся має особливу магічну силу, мабуть тому воно грало велику роль у поховальній церемонії.